

היום נלמד בעזרת ה':

קידושין דף סא

(בעמוד הקודם)

לא צריכא דנקיט בדיסתורא: אמנם השדה שהראה לה אינה שלו אבל מדובר שהוא עובד בשדה באריסות (בקבלת אחוזים מהפירות).

גבי הקדש תנן: הגמרא מביאה דין המקדיש שדה שיש בה נקעים (גומות) או סלעים, ולאחר מכן דין המוכר שדה שיש בה נקעים או סלעים, ולאחר מכן מבררת מה הדין המקדש אשה בשדה כזו - שקידש אותה 'על מנת שיש לי בית כור עפר', ונמצאו בשדה נקעים או סלעים.

המקדיש שדהו בשעת היובל: המקדיש שדה ורוצה לפדותה מההקדש, עליו לשלם סכום קצוב של 50 שקל כסף לכל שטח קרקע הראוי לזרוע בו כמות של 'חומר' שעורים - שהוא 'בית כור'. ואין הבדל אם הקרקע טובה או רעה. אמנם כל זה רק בזמן שהיובל נוהג, אבל בזמן שאין היובל נוהג הקרקע נפדית לפי שוויה האמיתי.

אם היו בשדה בקעים עמוקים עשרה טפחים או סלעים גבוהים עשרה טפחים, הם לא נמדדים עם השדה לפי החישוב של זרע חומר שעורים, אלא מודדים אותם לפי שווים בשוק. הטעם לכך משום שהם לא ראויים לזריעה, ודוקא מה שראוי לזריעה נמדד לפי 'זרע חומר שעורים'.

והוינן בה: ושאלנו על כך: אמנם אין למדוד את דפנות הנקעים כחלק משטח השדה, (כי הם לא ראויים לזריעה), אבל מדוע לא נמדוד את הקרקעית שלהם לפי זרע חומר שעורים?

וכי תימא: ואם תרצה לומר שמכיון שיש בהם שטח קטן פחות מ'בית כור' הוא לא מספיק חשוב לדון אותו לפי זרע חומר שעורים. אי אפשר לומר כן! כי **ורמיניה שדה מה תלמוד לומר וכו':** נאמר "וְאִם מִשְׁדֵּה אֶחָדָתָא יִקְדִּישׁ אִישׁ לַיהוָה וְהָיָה עֶרְכָּהּ לָפִי זֶרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר שְׁעָרִים בְּחֻמְשֵׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף" המילה 'משדה' מיותרת ללמד אפילו על לתך (= חצי כור), ותרקב (= חצי סאה) וכו'.

תירוץ: אמר **מר עוקבא בר חמא:** מדובר בבקעים מלאים מים שאינם ראויים לזריעה, ולכן הם לא נמדדים לפי זרע חומר שעורים, אלא לפי שווים האמיתי.

דיקא נמי: המשנה משווה את הסלעים לבקעים. כמו שאי אפשר לזרוע בסלעים כך אי אפשר לזרוע בבקעים, והיינו בגלל שהם מלאים מים.

אי הכי: אם כן שהם לא ראויים לזריעה, מדוע כשהנקעים או הסלעים פחותים מעשרה טפחים הם כן נמדדים לפי זרע חומר שעורים?

תירוץ: הנהו נאגני דארעא מיקרו: הבקעים הללו הם 'אגנות' הקרקע כלומר בורות ניקוז של המים שבקרקע והם נחשבים לחלק מהקרקע. וכן הסלעים אינם עומדים בפני עצמם אלא הם 'שדראות' הקרקע כלומר בליטות שבקרקע (רשב"ם ב"ב) והם חלק מהקרקע עצמה.

גבי מכר תנן: הגמרא מביאה את דין מכירה של קרקע כזו.

האומר לחבירו: אם הוא מכר לו קרקע בגודל בית כור ויש בה נקעים או סלעים עשרה, הם לא חלק מה'בית כור' ועליו להשלים לו את השטח, אבל פחות מעשרה הם חלק מהקרקע.

ואמר מר עוקבא בר חמא: שאם הנקעים בעומק עשרה אפילו אם הם לא מלאים במים הם לא נחשבים לחלק מהשדה. ורב פפא הסביר זאת שאדם לא רוצה שדה שיש בה טירחא לעבוד בה בגלל הנקעים (או הסלעים) שבה (רשב"ם ב"ב).

הכא מאי: לגבי קידושין: המקדש אשה בקרקע בית כור, ויש בה נקעים בעומק עשרה שאין בהם מים. האם אנו מדמים את קידושין ל'הקדש' ואם כן בגלל שאין בהם מים הם חלק מהשדה, או שאנו מדמים קידושין ל'מכירה' ולכן אפילו שאין בהם מים הם לא חלק מהשדה.

מסתברא: שקידושין דומים להקדש - שדוקא אם יש בנקעים מים הם לא חלק מהשדה (כי הם לא ראויים לזריעה, ובגלל שהם בגודל עשרה הם גם לא נחשבים כ'אגנות' ניקוז שלה וכו"ל), אבל אין בהם מים הם חלק מהשדה. ולא למכר. והטעם כי לאשה לא אכפת שיש בשדה טירחא מרובה בגלל הבקעים בגודל עשרה (אפילו שאינם מלאים מים) כי הבעל הוא זה שעובד בשדה.

משנה: כל תנאי: בני גד ובני ראובן בקשו ממשה רבינו לקבל את ארץ הגלעד בנחלה. משה רבינו הסכים להם בתנאי שהם יעברו חלוצים לפני אחיהם למחמה

כביש ארץ כנען. בדבריו לא הסתפק משה רבינו לומר את התנאי בצד אחד (שאם ימלאו את התנאי יקבלו את הגלעד) אלא עשה תנאי כפול (והוסיף שאם לא יעברו לא יקבלו) כנאמר: **"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִם יַעֲבְרוּ בְּנֵי גֹד וּבְנֵי רְאוּבֵן אֶתְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן כָּל חֲלוּץ לְמַלְחָמָה לִפְנֵי יְהוָה וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵיכֶם וְנָתַתֶּם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגִּלְעָד לְאֻחֲזָה: וְאִם לֹא יַעֲבְרוּ חֲלוּצִים אֶתְכֶם וְנִאֲחֲזוּ בְּתֹכְכֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן."**

הסיבה לכך לדעת רבי מאיר כי אנו לא אומרים ש'מכלל הן אתה שומע לאו'. ולכן אם לא היה עושה תנאי כפול, גם אם בני גד לא היו מקימים את התנאי, הם היו מקבלים את ארץ הגלעד.

מכאן אנו לומדים לכל תנאי שאם הוא אינו כפול הוא לא חל כלל. ולכן האומר לאשה 'הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתיים זוז' והיא לא נתנה לו מאתיים זוז - התנאי בטל והגט חל בכל מקרה.

רבי חנינא בן גמליאל אומר: אין צורך לעשות תנאי כפול כי 'מכלל הן אותה שומע לאו'. ואי אפשר ללמוד מבני גד ובני ראובן. משום שאם משה רבינו לא היה עושה איתם תנאי כפול, היינו חושבים שאם הם לא יעברו חלוצים הם לא יקבלו נחלה לא בארץ הגלעד ולא בארץ כנען, ולכן משה רבינו אמר במפורש שאם הם לא יעברו **"וְנִאֲחֲזוּ בְּתֹכְכֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן"** כלומר הם יקבלו חלק בארץ כנען ובארץ הגלעד על פי הגורל יחד עם כל ישראל (ולא יקבלו את כל ארץ הגלעד, אלא אם כן יקיימו את התנאי שלהם).

גמרא: שפיר קאמר ליה רבי חנינא בן גמליאל: יש לו טענה טובה לרבי מאיר כפי שמובא במשנה.

בארץ כנען למה לי: היה מספיק לכתוב **"וְאִם לֹא יַעֲבְרוּ חֲלוּצִים אֶתְכֶם וְנִאֲחֲזוּ בְּתֹכְכֶם"**, בלי התוספת של **"בְּאֶרֶץ כְּנָעַן"**. אלא בהכרח שאם היה כתוב רק **"וְנִאֲחֲזוּ בְּתֹכְכֶם"** אפילו אם הם לא יקיימו את התנאי הם יקבלו את הגלעד (כי תנאי שאינו כפול אינו מועיל והמתנה קיימת), ולכן הדגיש משה רבינו שאם הם לא יקיימו את התנאי הם יקבלו בתוכם **"בְּאֶרֶץ כְּנָעַן"** דהיינו בגורל עם כל ישראל.

ורבי חנינא בן גמליאל אמר לך: אם היה כתוב רק **"וְנִאֲחֲזוּ בְּתֹכְכֶם"** ומשה רבינו לא היה מדגיש ואומר **"בְּאֶרֶץ כְּנָעַן"** - היינו חושבים שאם הם לא יקיימו את התנאי הם יקבלו רק בארץ גלעד את חלקם עם שאר השבטים בגורל (בגלל שהם עזרו לכבוש

אותה), אבל בארץ כנען הם לא יקבלו כלום. ולכן הוסיף משה רבינו לומר שהם יקבלו גם בארץ כנען ולא רק בגלעד את חלקם עם כל ישראל.

(אבל אם משה רבינו לא היה כופל את התנאי כלל - 'מכלל הן אתה שומע לאו' ואז אם בני גד ובני ראובן לא היו מקיימים את התנאי הם לא היו מקבלים לא בארץ גלעד ולא בארץ כנען. לכן הוא כפל ואמר במפורש שאם לא יקימו אותו הם יקבלו בארץ כנען ובגלעד את חלקם עם כל ישראל).

ורבי מאיר: מהמילה 'בתוכם' כבר לומדים שבכל מקום שירשו ישראל הם ירשו איתם דהיינו בין בגלעד ובין בארץ כנען. (וממילא מילים אלו מיותרות, אלא בהכרח כנ"ל שבלא שהיה כופל את התנאי הם היו מקבלים את כל ארץ הגלעד).

משל למה הדבר דומה: התנאי כפול שאמר משה רבינו לבני גד דומה למשל הבא: לאדם שהיה מחלק נכסיו וכו'. הבן השלישי דומה 'בני גד' והמאתיים זוז דומים לתנאי של 'יעברו חלוצים'.

מי גרם לו לירש עם אחיו בשאר נכסים: כלומר אם האבא לא היה כופל את התנאי, היינו אומרים שאם הבן לא יקיים אותו הוא יירש עם אחיו רק בשדה השלישית, דהיינו שהוא יקבל רק שליש מהשדה השלישית. ובגלל שהאבא אמר במפורש ש'אם הוא לא יתן מאתיים זוז הוא יירש עם אחיו בשאר נכסים' אם הוא לא יקיים את התנאי הוא יקבל שליש עם אחיו בכל שלושת השדות. כך גם היה בבני גד ובני ראובן.

קושיא: והא לא דמיא משל למתניתין: הרי המשל אינו דומה לנמשל! כי בבני גד אם משה לא היה כופל את התנאי הם לא היו מקבלים כלום אפילו לא בארץ גלעד וכמובן שלא בארץ כנען (וכנלמד מדברי המשנה 'שאלמלא כן יש במשמע שאפילו בארץ כנען לא ינחלו'), ואילו במשל אם האבא לא היה כופל את התנאי הבן היה מקבל שליש בשדה השלישית (הדומה לארץ הגלעד).

תירוץ: לא קשיא: דברי רבי חנינא במשנה שאם משה רבינו לא היה כופל את התנאי בני גד לא היו מקבלו כלום אפילו לא בארץ גלעד, נאמרו קודם ל'דין ודברים' שהיו לו עם רבי מאיר המובאים בגמרא.

אבל דברי רבי חנינא במשל נאמרו לאחר שאמר לו רבי מאיר (בגמרא) שהיה מספיק לכתוב 'ונאחזו בתוכם', ועל כך ענה לו רבי חנינא שאם היה כתוב רק 'ונאחזו בתוכם' היינו חושבים שאם בני גד לא יקימו את התנאי הם יקבלו חלק

עם כל ישראל רק בארץ הגלעד אך לא בארץ כנען, ולכן כפל משה את התנאי ואמר שאם לא יעברו יקבלו גם בארץ כנען חלק עם כל ישראל. ועל כך אמר רבי חנינא את המשל.

*

בשלמא לרבי מאיר מובן מדוע התורה כפלה את התנאי בפסוק **"הָלוּא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תִיטִיב לִפְתַּח חֲטָאת רִבְּץ וְאֵלֶיךָ תִּשְׁקָתוּ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ"**, **ביאור**: ה' אמר לקין (לאחר שנפלו פניו על שלא קיבל את מנחתו) אם תיטיב את מעשיך תקבל שכר, ואם לא תיטיב תבוא עליך פורענות, א"כ מוכח כשיטת ר"מ שצריך לכפול את התנאי, לפי שאם ה' לא היה כופל את התנאי (והיה אומר רק **"הָלוּא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת"**) היה משמע שאפילו אם לא תיטיב תקבל מתנה, משום שהדין הוא שתנאי שאינו כפול אינו מבטל מתנה, ולכן היה צריך לכפול אותו.

אלא לרבי חנינא בן גמליאל הסובר שמכלל הן אתה שומע לאו, קשה מדוע היה צריך לכפול את התנאי (ז' **"וְאִם לֹא תִיטִיב לִפְתַּח חֲטָאת רִבְּץ"**)? והרי ברור שאם לא תיטיב תבוא עליך הפורענות.

תירוץ: סלקא דעתך אמינא: אילו התנאי לא היה כפול היה מקום לחשוב שאם תיטיב תקבל שכר, ואם לא תיטיב לא תקבל לא שכר ולא פורענות, לכך הוצרך לכפולו ללמד שאם לא תיטיב תקבל פורענות.

בשלמא לרבי מאיר מובן מדוע התורה כפלה את התנאי בפסוק **"אֶז תִּנָּקֶה מֵאֲלֹתַי כִּי תָבוֹא אֶל מִשְׁפַּחְתִּי וְאִם לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהִיִּית נָקִי מֵאֲלֹתַי"**, **ביאור**: אברהם השביע את אליעזר שלא ייקח אשה ליצחק מבנות כנען אלא ממשפחתו ומבית אביו, אברהם כפל את התנאי כפי שנאמר **"וַיִּשְׁבְּעֵנִי אֲדֹנִי לֵאמֹר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אֲנִי יֹשֵׁב בְּאֶרֶצוֹ. אִם לֹא אֶל בֵּית אָבִי תֵּלֶךְ וְאֶל מִשְׁפַּחְתִּי וְלִקְחַת אִשָּׁה לִבְנִי. וְאִמַּר אֶל אֲדֹנִי אֵלֵי לֹא תֵּלֶךְ הָאִשָּׁה אַחֲרַי. וַיֹּאמֶר אֵלֵי יְהוָה אֲשֶׁר הִתְּהַלַּכְתִּי לִפְנָיו יִשְׁלַח מַלְאָכּוֹ אֵתךָ וְהִצְלִיחַ דְּרָכְךָ וְלִקְחַת אִשָּׁה לִבְנִי מִמִּשְׁפַּחְתִּי וּמִבֵּית אָבִי. אֶז תִּנָּקֶה מֵאֲלֹתַי כִּי תָבוֹא אֶל מִשְׁפַּחְתִּי וְאִם לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהִיִּית נָקִי מֵאֲלֹתַי"**. לר"מ מובן מדוע הוא כפל את התנאי, לפי שמכלל הן לא שומעים לאו, וכיון שהוא השביע את אליעזר שילך לבית אביו לקחת משם אשה היה עליו לכפול ולומר שאם ילך ולא יתנו לו הוא נקי מהשבועה ויכול לקחת אשה מבנות כנען.

אלא לרבי חנינא בן גמליאל הסובר שמכלל הן אתה שומע לאו, קשה מדוע היה צריך לכפול את התנאי ולומר שאם ילך הוא נקי מהשבועה? אלא בהכרח שאם לא היה כופל גם אם הוא היה הולך לבית אביו והם לא היו רוצים לתת לו עדיין חלה עליו השבועה אם ייקח אשה מכנות כנען.

תירוץ: איצטריך: אילו התנאי לא היה כפול היה מקום לחשוב שאם האשה רוצה ללכת אחריו אבל הקרובים שלה לא רוצים שהיא תלך עליו להביאה בעל כרחם, לכך נאמר "וְאִם לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהָיִיתָ נָקִי מֵאֲלֹתֶיךָ" ללמד שאם הם לא רוצים הוא נקי מהשבועה.

בשלמא לרבי מאיר מוכן מדוע התורה כפלה את התנאי בפסוק "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם. וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם וְנִתְּנָה הָאָרֶץ יְבוּלָה וְעַץ הַשָּׁדֶה יִתֵּן פְּרִי", "וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמָּאֲסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפָּטֵי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם... אִף אֲנִי אֶעֱשֶׂה זֹאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בְּהִלָּה...", אבל לדעת רבי חנינא לא מובן מדוע זה נכפל? והרי מכלל הן (= הברכה) אתה שומע לאו (= קללה).

תירוץ: איצטריך: אילו זה לא היה נכפל היה משמע שאם תלכו בחוקותי תקבלו ברכה, ואם תמאסו בחוקותי לא תקבלו לא ברכה ולא קללה.

אם תאבו ושמעתם: נאמר "אִם תֹּאבֹוּ וְשָׁמַעְתֶּם טוֹב הָאָרֶץ תֹּאכְלוּ, וְאִם תִּמָּאֲנוּ וּמְרִיתֶם חֶרֶב תֹּאכְלוּ".